

שבת קכג

משה שווערד

1. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קכג עמוד א

הא דתנן מדוכה בזמן שיש בה שום מטלטלין אותה. יש מי שפירש דהוא הדין על ידי ככר ואע"ג דאמרין (לקמן קמ"ב ב') לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. הני מילי היכא דליכא תורת כלי כמת אבל כל מידי דאית ליה תורת כלי מיטלטל הוא על ידי ככר, וליתא אלא אין לך מוקצה מיטלטל על ידי ככר, ולא אמרו כאן אלא בשום וכיוצא בו הנדוכין בתוכה. והיינו טעמא משום דכיון דאין זו אסורה אלא מחמת מלאכה ועכשיו משמש היתר במלאכתה הרי מה שאוסרה הוא מתירה והוה ליה כקדירה המטלטלת עם התבשיל.

2. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף קכג עמוד א

והא דקתני אם יש בה שום מטלטלין אותה, יש שפירשו דהוא הדין על ידי ככר, ומה שאמרו (לקמן קמ"ב ב') שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, התם במידי דליכא עליה תורת כלי ודומיא דמת, אבל מדוכה שיש עליו תורת כלי אלא שהוא נאסר מדין מוקצה או כיוצא בו הרי הוא מטלטל על ידי ככר, ולא נהירא דהתם מילתא פסיקא נקט שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד ואין לך מוקצה מיטלטל ע"י ככר, וטעמא דהכא מפני (שלא) שהמדוכה עיקרה לדיכת שומין וכיוצא בו והוא העושה אותה כלי שמלאכתו לאיסור, הא ודאי טפילה היא אצלו, וכשמשתמשת עמו היתר במלאכה הרי היא מותרת ומה שאוסרה הוא מתירה, והוה ליה כקדירה שמטלטלת עם התבשיל ואפי' מחמה לצל, ואפי' לרבי נחמיה היא מטלטלת לצורך השום שלה שהיא לכך היא מיוחדת.

3. בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף קכג עמוד א

יש שואלים בסוגיא זו לדעת האוסר בכלי שמלאכתו לאיסור אף לצורך גופו היאך התיר על ידי שום וכמו שאמרו לדעתו מדוכה אם יש בה שום מטלטלים אותה ואם לאו אין מטלטלי' אותה והרי אמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא לענין מת בלבד וגדולי קדמונינו שבנרבונה תירצוהו שכך פירושה לא אמרו לטלטל דבר על ידי ככר או תינוק שמניחין בו בשבת אלא לענין מת בלבד אבל כל שהככר לשם מערב שבת כל דבר שמלאכתו לאיסור ניטל בשבילו ...

4. ביאור הלכה סימן שח

קורדום לחתוך וכו' - במשנה חשיב שם עוד מגירה לגור בה את הגבינה ועוד כמה דברים עי"ש והנה רש"י פירש שם שהוא סכין מלא פגיונות ומשמע לכאורה דמגירה ממש אין חילוק בין גדולה לקטנה דבכולהו מקפיד שלא יפגמו ומיוחד להו מקום והוא בכלל מסר הגדול שנזכר שם במשנה אכן מפירוש המשניות להרמב"ם משמע דמגירה קטנה הוא רק בכלל כלי שמלאכתו לאיסור וצ"ע בטעם הדבר. ודע דכתב הפמ"ג והעתקתיו במ"ב דכלי שרוב מלאכתו לאיסור הוא ג"כ בכלל כלי שמלאכתו לאיסור והביא ראיה מרשב"א לענין קדירה עי"ש ולענ"ד היה נראה דזה דוקא אם עיקרה הוא רק למלאכת איסור ורק לפעמים משתמש בה להיתר ולענין זה יש ראיה מקדירה דמשמע מרשב"א דהיא כלי שמלאכתו לאיסור דעיקרה נעשה לתבשיל אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם ורק שלאיסור משתמשים בה יותר מגלן דמקצה דעתיה מניה דהלא עשויה למלאכת היתר ג"כ וצ"ע:

5. תוספות שבת דף מג/ב

דכ"ע טלטול מן הצד שמייה טלטול - נראה לר"י דכן הלכה מדלא קאמר דכ"ע לא שמייה טלטול וכגון דליכא ככר ותינוק ואין לו אלא מטה אחת וטעם דרבי יהודה בן לקיש מתוך שאדם בהול כו'. אלא משום דהלכתא דשמייה טלטול נקט הכי וקשה לר"י דבריש כל הכלים (לקמן קכג.) פסיק רב נחמן כר' אלעזר בן תדאי דקסבר לא שמייה טלטול וע"ק דרב אדרב דהכא סבר שמייה טלטול ובסוף פ' תולין (שם קמא.) אמרי בי רב טלטול מן הצד לא שמייה טלטול ובדוכתא אחריתי פריך מדרב אמרי בי רב ובפרק השואל (ב"מ קב:) ובפרק בית כור (ב"ב קה:) מצריך מילתיה דרב ודאמרי בי רב ועוד אמאי אסר רב הכא טלטול מן הצד הא תנן בפ' נוטל (לקמן קמב:) מעות שע"ג הכר מנער את הכר והן נופלות ואבן שעל פי החבית מטה על צדה וכו' ומוקי לה רב התם בשוכה אבל במניה נעשה בסיס לדבר האסור והכא (חשיב) בשוכה מדשרי שמואל וכל דבר שדעתו ליטלו בשבת ולא להניחו כל השבת אפילו מניה חשיב כשוכה כי היא דמנער את הכיסוי והם נופלות אף על פי שבמתכין כיסה בדבר שאינו ניטל ואפילו רבנן דרבי אלעזר בן תדאי שרו בכי האי גוונא דהכא דהא שרו פגה שהטמינה בתבן וחררה שהטמינה בגחלים אם מגולה מקצתה ובמכוסה כולה פליגי דרבי אלעזר שרי אפילו מכוסה כולה דתוחב בכוש או בכרכר ואומר ר"י דיש לחלק דהכא עיקר הטלטול לצורך מת ולא דמי לכלל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית ולא לצורך מעות ואבן ולהכי לא מייתי הכא פלוגתא דר' אלעזר בן תדאי ורבנן ...

6. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף קכג עמוד א

אתובי ינוקא רב נחמן אסר ורב ששת שרי. פרש"י ז"ל לסדר אברי התינוק כי כשהוא נולד אבריו מתפרקים וצריך ליישבן, ורב נחמן אסר דדמי למתקן, וא"ת והא אמרינן בפרק חבית (לקמן קמ"ז ב') דלכו"ע לפופי ינוקא שרי, י"ל דהתם בבגדים הוא מחבש אותו ומאליו הוא מתוקן אבל אסובי בידים דמי לתקוני מנא... ור"ח ז"ל פירש אסוקי גרמא דפומה דנפלא לינוקא ונותנים אצבע בפיו להעמיד אותו עצם על גרונו ועל הרוב הוא מקיא על ידי כן ומוציא דם, והיינו דמדמי ליה רב נחמן לאפיקטוזין, דהכא נמי עביד הקאה, ואע"ג דהכא אינו מתכוין לכך, כיון שעל הרוב עושה כן הוה ליה כפסיק רישיה, ורב ששת דחי דשאני הכא דאורזיה בהכי להעמיד עצם גרונו, ולמאי דמקיא מאליו בלא מתכוין

לית לן למיחש, ורב ששת הביא ראייה להתירא ממאי דתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ואע"פ שמוציא דם לא איכפת לן כיון שאינו מתכוין לכך, הכא נמי לא שניא ...

7. תוספות הרא"ש מסכת שבת דף קכג עמוד ב

אמאי פשוטי כלי עץ הוא ופשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, השתא משמע דאפילו מדרבנן טהורים שאם היו מקבלים טומאה מדרבנן טפי הוה [ליה] למפרך אפילו אין בו קשר יהא טמא...

8. תוספות רי"ד מסכת שבת דף קכג עמוד ב

דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין אבל מחמה לצל לא עיין מה שכתבתי במהדורא קמא בפ' נוטל אדם את בנו דהא דרבא אליבא דר' יהודה הוא אבל ר"ש דלית לי' מוקצה אפי' מחמה לצל שרי אבל ריב"ם זצוק"ל כתב דמודה ר"ש בהני ואין ממש בדבריו:

9. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קכג עמוד ב

ת"ר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת. פירש מורי ז"ל דודאי כלים שמשמשים לעולם היתר לצורך אכילה ושתיה ושאר צורכי שבת שאין משמשים לעולם איסור, כולם היו מותרים לעולם, דלא סגיגא בלאו הכי, והכי קאמר כי מאותן כלים שרוב תשמישן להיתר ופעמים שמשמשים בהם לאיסור והם כמו כלי מלאכה התירו בהם שלשה כלים אלו בלבד, ובשאר כל הכלים הדומים להם ואין צריך לומר באותם שמלאכתם לאיסור לעולם, אסרו בהם טלטול גזירה משום הוצאה כדלקמן, ולקמן אמרינן כי בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, שהיו מזולזלין בהוצאת שבת, ועשו גדר וסייג ותקנה לדורות עד שיעמוד בית דין ויתיר, דאילו היתה גזירה מוחלטת לא היו אחרונים רשאים לבטל, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין.

10. תוספות מסכת שבת דף קכג עמוד ב

מקצוע של דבילה - לא חשיב אלא כלים דלאו בני קיבול דהא פשיטא דכוסות וקערות וצלוחיות היו מטלטלין.

11. הרא"ם הורוויץ

והנהא לסתרון כו' וזהוהו של קדירה • מכלן מוכה דמי' למיענד הכי כהנה : רום' דיה מקצוע כו' דהא סתקא כו' • ומ"ס אחרין לר"ע שלא לצורך תשמישן כדלמך כהדיא חסי' תרוד חסי' גלית חסי' סבין ט' • וע"כ סתקא חילוק בין סתקא לא חילוק כללים • ומהו ים ללמוד לדין לענין שלא לצורך כלל

12. שערים מצויינים בהלכה

לצורך כלל. אבל באליה רבה (שם סק"י) כתב דמהרמב"ם (פיהמ"ש) משמע דכוסות וקערות אינן ככתבי הקודש, וכן משמע בכל כו'. ועי' בר"ח כאן שמשמע דקערות וכוסות היו כלים שמלאכתו להיתר ולא התירו לטלטל שלא לצורך כלל. וכ"כ הרי"ן והמ"מ (שבת פכ"ה ה"ג) עי' בשלטה"ג הנ"ל. ועי' בביאור הגר"א (שם ס"ד). ועי' מש"כ להלן ד"ה לא] ועי' בשו"ת אבני"ז (ארי"ח סי' תג) דלמד זכות על רוב העולם שאין נוהרים מלטלטל כלי שלא לצורך זולת הלומדים, ויש להם על מה שיסמכו, ומנהג ישראל תורה הוא. ועי' בתהלה לדוד (שם סק"ד) ובמנחת שבת (סי' פח ס"ק נג). ובמשנ"ב (שם ס"ק כג) כתב

13. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תג

(א) שם בסימן הנ"ל. **בשם הרב המגיד [פכ"ה ה"ג] דכלים שמלאכתם להיתר שלא לצורך כלל אסור לטלטלם** ושכן דעת הרשב"א [מג ע"ב] והכריע כן מהגמרא ויש מתירין ואין להם על מה שיסמכו. וכן דעת הר"ן [בד' הרי"ף מה ע"א] וכתב גם כן שבחידושו הביא ראי' מהגמרא. ובחידושו [קכג ע"ב] [הוא הנדפס בחי' הריטב"א] הביא ראי' מקנים של לחם הפנים דשומטם ומניהם בערב שבת משום דבהאי פורתא לא מיעפש לחם ומוכה דשלא לצורך כלל אסור ובודאי גם הרב המגיד כוון לראי' זו:
(ב) אך בחידושי הרשב"א שלפנינו [קכד ע"א] הקשה בסוגיא הא כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל שרי. ותירץ דהכא רבה גרסינן דאוסר מחמה לצל. הרי הדיא דסבירא לי' להרשב"א דאפילו שלא לצורך כלל מותר:

ג) ובתוספות ריש פרק לולב וערבה [מב ע"ב] בהא דמקשה הש"ס בלולב מכדי טלטול בעלמא הוא ולדחי שבת אף על גב דחזי למצוה שייך בי' איסור מוקצה לטלטל מאחר דאינו עשוי כלי כדאשכחן בלחם הפנים דאין סידור הקנים דוחה שבת. ודבריהם צריך ביאור דהא בסוגיא. דקנים קודם התרת כלים נשנה. או משום דבההוא פורתא לא מיעפש לחם. וצריך לומר דס"ל דודאי בכלים שמלאכתם להיתר אין צריך לדקדק איזה תשימש יכול לעשות בו מערב שבת שיהי' אסור לעשותו בשבת. רק משום דקנים אינם עשויים כלים. רק שהגמרא מדמה דכי היכי שהתירו כלים כמו כן הי' להתיר קנים. כיון דאית בהו צורך. כמו שהתירו כלים משום צורך. ותיריך הש"ס דבקנים אין צריך להתירם דבההוא פורתא לא מיעפש לחם. ובכלל היתר כלים אינם. שהרי אינם עשויים כלי וכדברי התוספות. והרי הדבר מבואר בדברי התוס' דאין שום ראי' מקנים לכלים:

ד) ואף שגם להתיר אין ראי' מדבריהם דאפשר שלא הוקשה להתוספות אלא משום דמכל מקום צורך הוא. ובודאי בכלים שהותרו לטלטלו אין צריך לדקדק אם יוכל לעשות מערב שבת יעשה בשבת. מכל מקום על כל פנים לאיסור אין ראי'. ועוד יותר נראה דסבירא לי' דאפילו שלא לצורך מותר לטלטל. דאם לא כן מה הוקשה להם. דאימא דדוקא בכלים דעלמא כדי שלא יצטרך לדקדק. מה שאין כן בקנים דלעולם יוכל לעשות מערב שבת. אלא דאפילו שלא לצורך כלל מותר. ובהא לא שייך כדי שלא יצטרך לשער תמיד. שהרי דבר זה יוכל לעשות בקל. דלמה יטלטל שלא לצורך. על כן נראה יותר דהתוספות סבירא להו כהרשב"א בחידושו דאפי' שלא לצורך כלל מותר:

ה) ועוד נראה לי ראי' להתיר מההיא דשלהי שבת [קנו ע"ב] דמדידה דלאו מצוה דאסור וקאמר שם מתעסק אנא. ופרש"י שלא לצורך אלא לאעסוקי בעלמא. הרי דאף במה שאסרו חכמים אינו אלא בשיש לו צורך בדבר. וכמו עיקר מלאכת שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וכל שכן במה שהתירו חכמים לכל צורך אף מחמה לצל שיהי' מותר שלא לצורך. ועל כן נראה לי שהמתירין יש להם על מה שיסמוכו. ואף שאינני כדאי להכניס ראשי בין הראשונים ז"ל כתבתי זה ללמד זכות על רוב העולם שאינם נזהרים בזה מלטלטל כלי שלא לצורך זולת הלומדים. ולפי עניות דעתי יש להם על מה שיסמוכו ומנהג ישראל תורה הוא:

14. שולחן ערוך הרב אורח חיים הלכות שבת סימן שח

סעיף טז... אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטל שום כלי אף על פי שמלאכתו להיתר לפי שבימי נחמיה בן חכליה שהיו העם מזולזלים באיסורי שבת כמ"ש בימים ההם ראיתי ביהודה דורכי"ם] גתות בשבת ומביאים הערימות וגו' עשו חכמים סיג וגדר לאיסור הוצאה וגזרו על כל הכלים אף על פי שמלאכתם להיתר שלא לטלטלם כלל אפילו לצורך תשימשן המיוחד להם חוץ מן כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהם מהכלים הצריכים ביותר לסעודת השבת. ואח"כ כשראו חכמים שחזרו העם להזהר קצת באיסורי שבת חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו או לצורך מקומו. ואח"כ כשראו שחזרו העם להזהר יותר חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו אבל לטלטל שלא לצורך כלל עדיין לא נמנו עליו חכמים להתירו ונשאר עומד באיסורו שנאסר בגזרת חכמים שבימי נחמיה בן חכליה:

15. שולחן ערוך הרב אורח חיים הלכות שבת סימן שח

סעיף יז: אבל כל מיני אוכלים ומשקים המותרים בשבת וכל מיני ספרים שמותר לקרות בהם מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל לפי שלא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים ולא על אוכלים וספרים והרי הם עכשיו כמו קודם הגזרה שבימי נחמיה שהיה מותר לטלטל כל דבר הראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל. אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה או קודם לכן. משא"כ כלים אפילו כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן כולן היו בכלל הגזרה שגזרו גם עליהן שלא לטלטלן כי אם לצורך תשימשן ולא לצורך מקומן ולא לצורך גופן כשאינו תשימשן המיוחד להן שהרי לא הוציאו אותן מכלל שאר כלים אלא מפני הצורך שיש בתשימשן יותר מבתשימשן שאר כל הכלים א"כ אין להתירן אלא לצורך תשימשן בלבד ואח"כ כשהתירו וחזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו גם כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן היו בכלל זה ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו אבל לא שלא לצורך כלל:

16. תוספות מסכת שבת דף כג עמוד ב

לא סידור קנים - אע"ג דאין שבות במקדש כמה שבותים אשכחן במקדש שגזרו פעמים לצורך כי הכא בקנים ומקלות לפי שהיו מחללים את השבת.

17. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף כג עמוד ב

אמר רבי אלעזר קנים [וכו' קנים] דתנן לא סידור קנים. של לחם הפנים הוא דוחה את השבת, ואילו מדינא כיון שמלאכתן להיתר מותר לטלטלם לגמרי, אלא שהיו בכלל הגזירה מעיקרא ואע"ג [ואמרי'] דמצוה דאורייתא איכא בסידור קנים, רבנן מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ואע"פ שאיסור טלטול אינו אלא משום שבות ואין שבות במקדש, אין כל השבותין שוים ויש שבות שהוא נוהג במקדש וכדאיתא בשילהי מסכת עירובין (ק"ב ב'), והכא על ידי שנפרצו העם לזולזל הרבה בענין הוצאות שבת הפריזו בגזירתם לגזור טלטול אף במקדש.

18. ספר אגלי טל - מלאכת טוחן אות מ

[מ] וכן מותר להאכילו כו'. מג"א ס"ק ט"ו. והקשה הפרמ"ג דלפי מה דקי"ל כסברא השלישית דאסור לישראל לעשות עבור חולה שאין בו סכנה שבות בידיים א"כ איך מותר לטלטלו. ותירוצו דהקילו בטלטול נסתר מתוך דברי התוס' סוכה ל"ו ע"ב דאיסור טלטול מוקצה חמיר מאיסור כרמלית. והביאו ראיה לזה. אך נראה דהנה במוקצה יש שני איסורים. הא' אכילת מוקצה דנפקא לי' מוהכינו כמ"ש פירש"י ביצה כ"ו ע"ב בד"ה ואי דלא אחזי. וה"ה להשתמש במוקצה. וכן משמע בפסחים מ"ו ע"ב גבי עצי מוקצה. ועי' מג"א סימן תק"א [סקי"ב] בעצים שנשברו ביו"ט אפי' לשורפם במקומם אסור דמוקצה אסור

ליהנות ממנו. ובמג"א ס"ס תק"ט [ס"ק ט"ו] דאף דטלטול מוקצה הותר לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט. לאוכלו או להשתמש בו אסור. והוא כמ"ש. דתשמיש מוקצה דינו כאכילה דאסור מקרא דוהכינו. הב'. טלטול מוקצה גזירה שמא יוציא כדאיתא בשבת קכ"ד ע"ב אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא. וברש"י ביצה י"ב. דטלטול אבנים אסור משום לתא דהוצאה. והא דלא גזרו על אוכלין וכלים משום דאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה עי"ש. ומה שאסור דבר שלא הוכן מבעוד יום אף דעכשיו ראוי. היינו משום דאסור לאוכלו ואפילו להשתמש בו מקרא דוהכינו ושוב הוי כאבנים דאסור משום לתא דהוצאה. אבל אין מה שלא הוכן מבעו"י אסרתו בטלטול בעצם. מעתה זה שאיסור מוקצה אינו מונעו מלהאכילו לקטן שאין לו מה לאכול וראוי הוא להאכילו לקטן שוב מותר בטלטול. כמו שמותר לטלטל אוכלין ביוה"כ משום שמותרים להאכילם לקטן. ומה שלא הוכן אינו אוסרו בטלטול בעצם רק משום שאינו ראוי וזה ראוי הוא: